

СУДОВО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПІДРОБКОЮ ГРОШОВИХ ЗНАКІВ УКРАЇНИ

Ірина Олександрівна ПЕЧЕРСЬКА,

*судовий експерт сектору технічного дослідження
документів та обліку Харківського науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру*

Аналіз експертної практики свідчить, що судова експертиза, яка частіше призначається – є судово-технічна експертиза документів.

Під час призначення судово-технічних експертиз документів у рамках кримінальних проваджень пов'язаних з підробкою грошових знаків важливо слідчому організувати взаємодію з експертно-криміналістичними підрозділами, у тому числі і для отримання консультації з формулювання питань в постановах про призначення судово-технічної експертизи

© Печерська І. О., 2020

документів. Ігнорування слідчими допомоги судових експертів ще на стадії призначення судово-технічної експертизи призводить до відсутності чіткого уявлення про межі та можливості експертизи документів, особливо, якщо це стосується питань підроблених грошових знаків. У результаті чого з'являються питання, які некоректно сформульовані, або, які виходять за межі компетенції судових експертів. Під час дослідження грошових знаків з ознаками підробки, або, які викликали сумніви у своїй справжності, судові експерти рекомендують слідчим суддям та слідчим, ставити такі питання:

- Чи відповідають грошові знаки України, які надані на дослідження, аналогічним грошовим знакам, які знаходяться в офіційному обігу на території України?

- Якщо грошові знаки України, які надані на дослідження, не відповідають грошовим знакам, які знаходяться в офіційному обігу на території України, то яким способом вони виготовлені?

Під час вирішення цих питань судові експерти всебічно та повно досліджують об'єкти та відповідають на питання, які були поставлені слідчими суддями та слідчими. Питання, які були поставлені судовому експерту в наступній редакції: «Чи виготовлені грошові знаки України, які надані на дослідження, з дотриманням вимог Національного банку України?», «Банкотно-монетним двором Національного банку України або іншим способом виготовлений документ?» – виходять за межі компетенції судового експерта, так як фахівці експертно-криміналістичного підрозділу Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України не володіють відповідними спеціальними знаннями про вимоги і технології Банкотно-монетного двора Національного банку України.

Не заперечуючи, щодо неприпустимості постановки питання в такій редакції: «Чи виготовлені грошові знаки України, які надані на дослідження, з дотриманням вимог Національного банку України?», однак дозволимо не погодитися з неправомірністю постановки питання в такій редакції: «Підприємством – Банкотно-монетним двором Національного банку України або іншим способом виготовлений документ». Судовий експерт не може знати всі вимоги та технології, які затверджені Банкотно-монетним двором Національного банку України до продукції, яку він випускає, але зі спеціальної літератури йому відомі способи нанесення зображення легітимної продукції, наявність та опис захисних елементів і т. д. Відповідно, якщо встановити, що зображення на грошовому знаку, який досліджується, нанесене не способами, які використовує Банкотно-монетний двір Національного банку України для того ж номіналу та зразка грошового знаку (відсутні захисні елементи або ж наявна їх імітація), судовим експертом правомірно зробити категоричний негативний висновок про те, що надані на дослідження грошові знаки України, виготовлені не Банкотно-монетним двором Національного банку України.

На практиці іноді зустрічаються постанови та ухвали судів, в яких слідчі судді та слідчі органів внутрішніх справ задають судовому експерту таке питання: «Чи є наданий на дослідження грошовий знак підробленим?».

Це питання, пов'язано з оцінкою діяння, вирішення яких відноситься до виключно компетенції органу, який здійснює розслідування злочинів, пов'язаних з дослідженням грошових знаків з ознаками підробки або які викликали сумніви у своїй справжності.

Іноді слідчі при призначенні судово-технічної експертизи у межах розслідування злочинів даної категорії ставлять таке питання: «Чи надходили раніше на дослідження грошові знаки, що мають з наданими на дослідження грошовими знаками загальне походження?». Вважаємо, що таке питання не є коректним, так як слідчому судді або слідчому органів внутрішніх справ з метою отримання відповіді на це питання необхідно організувати перевірку грошового знака за обліками підроблених грошових знаків. І в разі позитивного результату надати в розпорядження судового експерта додаткові грошові знаки, які мають ймовірне спільне походження з наданим на дослідження грошовим знаком.

Під виготовленням підробленого грошового знаку необхідно розуміти комплекс дій, який складається з обраного способу нанесення зображення грошового знаку України на папір та способів імітації захисних елементів. Вимоги вказувати на спосіб, який використовувався для друку зображення на досліджуваній підроблений грошовий знак, а не спосіб його виготовлення. Отже, у висновках судових техніко-криміналістичних експертиз документів по грошовим знакам з ознаками підробки треба використовувати такий висновок (приклад): «Грошові (-ий) знаки (-к) України, які (-ий) надані (-ий) на дослідження не відповідають (-є), грошовим знакам, які знаходяться в офіційному обігу на території України. Основні зображення грошового знака нанесені за допомогою кольорового знакодрукуючого пристрою зі струменевим способом друку, зображення серії та номера банкноти за допомогою кольорового знакодрукуючого пристрою з електрофотографічним способом друку.»

Іноді слідчі при призначенні судової техніко-криміналістичної експертизи грошового знаку України з ознаками підробки або які викликали сумніви у своїй справжності ставлять лише одне питання: « Чи відповідають грошові знаки України, які надані на дослідження, аналогічним грошовим знакам, які знаходяться в офіційному обігу на території України?», а друге, традиційне для цього виду дослідження питання « Якщо грошові знаки України, які надані на дослідження не відповідають, грошовим знакам, які знаходяться в офіційному обігу на території України, то яким способом вони виготовлені?» – відсутнє. Друге питання необхідне для повноти дослідження об'єктів даної категорії.

Труднощі при розслідуванні злочинів даної категорії у слідчих та судових експертів викликають ідентифікаційні дослідження засобів оргтехніки, які використовували при виготовленні фальсифікатів – грошових знаків. Головною складністю при проведенні ідентифікаційних техніко-криміналістичних досліджень документів є відсутність надійних методик встановлення тотожності цифрового друкувального і копіювально-розмножувального пристрою по зображеннях на підроблених грошових знаках.

Зображення на більшості підроблених грошових знаків України виконано репрографічними способами друку: основне зображення банкнот

– способом струменевого друку, окремі реквізити – способом електрофотографічного друку.

При отриманні зображення на документі способом струменевого друку не відбувається безпосередньої контактної взаємодії між друкуючими вузлами принтера і матеріалом документа (папером). У результаті на поверхні паперу не утворюються сліди-відображення робочої поверхні друкуючого вузла, тому ідентифікувати струменевий принтер не є можливим. Складність виникає не тільки з проведенням ідентифікаційних досліджень пристроїв, які використовують струменевий друк. Експертні підрозділи не володіють у достатньому обсязі довідковою інформацією об ознаках, які дозволяють визначити групову належність або індивідуалізувати друкуючий пристрій. Це обумовлено великим розмаїттям пристроїв, які використовують струменевий друк (принтери, багатофункціональні пристрої, копіювально-розмножувальні пристрої), швидка зміна моделей, які випускають виробники.

Методика проведення ідентифікаційних техніко-криміналістичних експертиз електрофотографічних пристроїв розвивається в двох напрямках. Перший напрямок обумовлений можливістю ідентифікації модулів і вузлів електрофотографічних пристроїв. Однак на практиці застосування даної методики ідентифікації ускладнюється рядом факторів, це: мала площа одиничного грошового знака (значно менша площі аркуша паперу А4) не дозволяє вмістити більшу частину ознак модулів і вузлів електрофотографічних пристроїв; можливості ідентифікації електрофотографічного пристрою обмежені часом з моменту появи експлуатаційних ознак до ремонту або заміни картриджа (барабана); іноді обмежене застосування електрофотографічних пристроїв при виготовленні підроблених грошових знаків України (в основному, для нанесення зображень серії і номера).

Другий напрямок ідентифікаційних досліджень електрофотографічних пристроїв заснована на можливості використання так званих «прихованих міток», якими ряд виробників оснащують свою продукцію. Застосування даного методу сильно обмежується відсутністю надійних програмних засобів декодування «прихованих міток». Існуючі офіційні програми, призначені для декодування «прихованих міток», недоступні для експертно-криміналістичних підрозділів – виробники електрофотографічних пристроїв (нажаль, всі зарубіжні) не прагнуть відкривати доступ до інформації про характер «прихованих міток», якими обладнані принтери, які вони виготовляють. У спеціальній літературі можна зустріти описи методик ідентифікаційних досліджень знакодрукуючих засобів оргтехніки, які засновані на випадкових факторах, наприклад забруднення окремих елементів пристроїв для сканування і їх прояви на віддрукованих підроблених грошових знаках.

Деякі фахівці при дослідженні підроблених грошових знаків України звернули увагу на розташування зображень мікрОВОЛОКОН, для встановлення єдиного джерела походження підроблених грошових знаків України по зображеннях мікрОВОЛОКОН. Однак факт збігу місць розташування, форми, величини зображень мікрОВОЛОКОН недостатній для виведення про єдине джерело походження грошових знаків, так як для їх

виготовлення міг користуватися один електронний образ, але відмінності друкуючих устроїв і, відповідно, їх могли виготовляти різні особи.

Отже, важливим методичним правилом експертного дослідження грошових знаків України, виготовлених за допомогою сучасних засобів оргтехніки, повинен стати комплексний підхід до вирішення ідентифікаційного питання, яке виноситься щодо них.

Практика показує, що співпраця експертів-криміналістів з експертами-хіміками при вирішенні ідентифікаційних питань дає гарні результати, особливо при використанні фізико-хімічних методів дослідження матеріалів та речовин, які були використані при виготовленні підrobних грошових знаків України. Для цього треба орієнтувати слідчих та оперативних працівників при огляді місця події при розслідуванні злочинів пов'язаних з підrobленими грошовими знаками України вилучати не тільки підrobлені грошові знаки, а шукати оргтехніку, це і багатофункціональні пристрої, тонера, різних кольорів, папір, які могли бути використані для виготовлення підrobних грошових знаків. Після чого на дослідження надати як підrobлені грошові знаки так і оргтехніку, тонера, папір, для встановлення однорідності барвників. Але треба зазначити, як що барвники у своєму складі мають нерозчинні пігменти, то встановити однорідність складу буде не можливо.

Важливе значення при розслідуванні злочинів даної категорії має і судова комп'ютерно-технічна експертиза. Як відомо, при виготовленні підrobних грошових знаків України використовується різноманітна комп'ютерна техніка, внаслідок чого перед слідчим виникає завдання пошуку на різних носіях файлів, які мають зображення грошових знаків України або окремі реквізити, програмного забезпечення, за допомогою якого можна обробляти зображення, інформації о підключенні принтерів та іншого. Так, при проведенні судової комп'ютерно-технічної експертизи може бути встановлено, що на накопичувачі на жорсткому магнітному диску системного блоку персонального комп'ютера (або ноутбуку) в наявності файли, які містять зображення грошових знаків України, а також зображення елементів захисту грошових знаків.

Ми розглянули найбільш значимі та найчастіше призначувані види судових експертиз при розслідуванні злочинів, пов'язаних з підrobкою грошових знаків України. Цей перелік судових експертиз, які проводяться з метою отримання даних, які мають важливе доказове значення, не є вичерпним. Слідчі можуть призначати інші види судових експертиз, такі як дактилоскопічні або біологічні експертизи, обумовлені можливою наявністю залишених потожирових слідів рук на підrobлених грошових знаках України. Методика проведення таких експертиз широко вивчена у спеціальній літературі та не потребує окремого розгляду.

Призначення судової біологічної експертизи може бути в окремих випадках, коли був виявлений безпосередній виробник підrobних грошових знаків та у нього було вилучено обладнання та зразки роздрукованих підrobних грошових знаків, на яких можуть знаходитися залишки біологічного ДНК-матеріалу, як на поверхні банкнот, так і всередині склеєного паперу, який використовувався при виготовленні цих банкнот.

У межах розслідування злочинів даної категорії можливе використання судової фототехнічної, портретної експертизи. Пов'язане це з тим, що найбільш типові місця збуту підробних грошових знаків України (торгові підприємства, банкомати, платіжні термінали) все частіше оснащуються камерами відео спостереження. Відповідно, на руках правоохоронців з'являються відеозаписи, на яких відображений зовнішній вигляд осіб, які збувають підроблені грошові знаки України. Методики проведення ідентифікаційних судових фототехнічних, портретних досліджень по відеозаписам детально описані у спеціальній літературі і ефективно застосовуються у практиці розслідування злочинів, пов'язаних з підробкою грошових знаків України.